

bcn.cat/
museuhistoria
facebook.com/barcelonacultura
twitter.com/bcnocultura

Museu d'Història de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona

Informació i reserves
Tel. 93 256 21 22
reservesmuhba@bcn.cat

GUIES D'HISTÒRIA URBANA DEL MUHBA:

1 – Barçino/BCN	8 – Defensa 1936-39/BCN
2 – Gaudí/BCN	9 – Orient/BCN
3 – Diagonal/BCN	10 – Seat 1950-65/BCN
4 – Parcs/BCN	11 – Poblenou/BCN
5 – Gòtic/BCN	12 – Teatres/BCN
6 – Aigua/BCN	13 – Cooperatives 1842-1939/BCN
7 – Barraques/BCN	

© MUHBA 2012 1ª Edició, desembre de 2012

AUTORIA: Mercè Tatjer, Salvador Clarós, Andrea Manenti

FOTOGRAFIA: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Arxiu Històric del Poblenou, Col·lecció Jordi Fossas, Institut Cartogràfic de Catalunya, Tavis, Josep Brangulí, Salvador Clarós, Andrea Manenti, Àngel Toldrà.

IDEACIÓ FORMAL I DISSENY: Andrea Manenti

El MUHBA compta amb el suport del Cercle del Museu:

Patrons institucionals
Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País - Consell Econòmic i Social de Barcelona - Ateneu Barcelonès - Sport Cultura Barcelona - Associació Consell de Cent - Institut Europeu de la Mediterrània - Fundació Centre Internacional de Música Antiga - Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya

Patrons benefactors

abertis Aigües de Barcelona SIEMENS

gasNatural fenosa REPSOL el Periódico

Associats iGuzzini Amics Canon GRUP JULIA

HISTÒRIA D'UNA VOCACIÓ INDUSTRIAL.

Es presenta un breu recorregut al llarg de més de dos segles d'història en què la indústria ha tingut un paper clau en la formació i el creixement del nucli urbà del Poblenou, on la Barcelona metropolitana ha vist concentrar-se una part important de la seva activitat industrial i de la seva població obrera.

1. ELS PRATS D'INDIANES I LA INDUSTRIALITZACIÓ INCIPIENT 1730-1848

Durant el segle XVIII, Barcelona va viure una època de prosperitat econòmica, impulsada en bona part per la manufactura i l'estampació de teixits de cotó (indianes). L'expansió demogràfica començava a donar senyals de congestió a la ciutat encara emmurallada

i va estimular els empresaris a buscar noves localitzacions per a la producció d'indianes. Així, van començar a proliferar prats d'indianes fora de les muralles, i sobretot a la part de mar del municipi de Sant Martí, fins aleshores molt poc poblat, essencialment rural i caracteritzat per una molt benèfica abundància d'aigua. La introducció de la màquina de

vapor va impulsar, a partir del segon terç del segle XIX, la decisiva industrialització de Barcelona. Els establiments fabrils mostraven, però, cada vegada més signes d'incompatibilitat amb una ciutat ja molt saturada, fins que, el 1848, la prohibició de construir noves fàbriques dins de les muralles va portar a la progressiva industrialització de l'àrea de Sant Martí.

2. L'ESCLAT INDUSTRIAL I L'AUGE DEL TÈXTEL 1848-1897

Els terrenys del Poblenou presentaven diversos avantatges per a la localització de les fàbriques: proximitat del port i de les línies fèrries, bona accessibilitat i àmplia disponibilitat de sòl urbanitzable a baix preu.

Així, en pocs anys, el Poblenou es va convertir en el nucli amb la concentració de màquines de vapor més gran d'Espanya, la majoria de les quals estaven al servei de la indústria tèxtil. Aquest va

ser el sector més desenvolupat durant tot el segle XIX, sobretot en la branca dels acabats, dels teixits de cotó i de la fabricació llanera. A més a més, el tèxtil ja anava acompanyat per un bon ventall d'altres indústries, entre les quals destacava l'alimentària, la d'embotiment de vins i la metallúrgia. Amb l'explosió demogràfica es va produir un canvi substancial en l'estructura social del nucli urbà. La població obrera cada vegada més nombrosa va començar a organitzar-se per millorar les seves condicions de vida: així és com van néixer les primeres cooperatives obreres i es van assentar les bases dels moviments sindicals.

3. CONSOLIDACIÓ I DIVERSIFICACIÓ D'UN BARRI OBRER 1897-1965

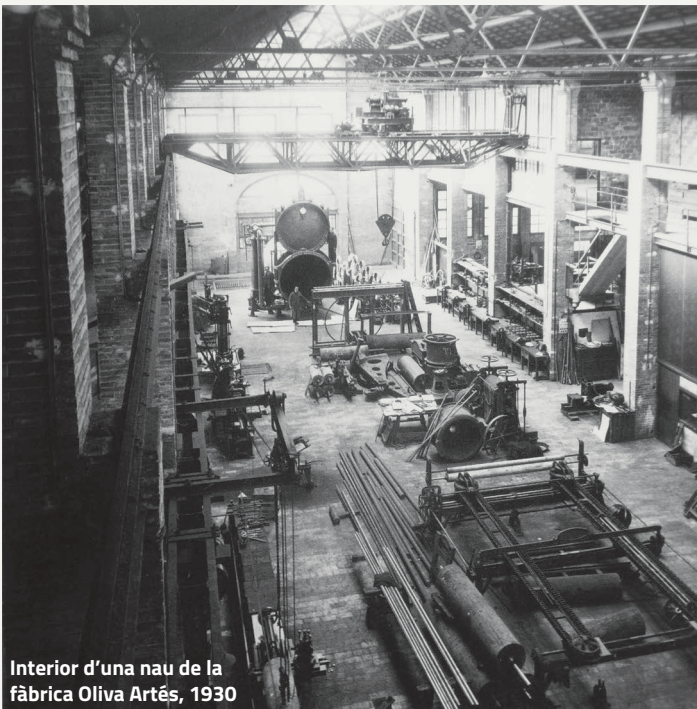
Després de l'agregació municipal de Sant Martí a Barcelona, tant la indústria com la població van continuar creixent al Poblenou. Tanmateix, es van produir transformacions importants

en l'estructura productiva. Sota l'empenta de la introducció de l'electricitat, es van consolidar la siderúrgia, les indústries del metall i l'automoció, agafant progressivament el relleu del tèxtil com a sectors dominants. En un paisatge fabril format per grans factories que compartien espai amb un teixit menut i molt articulat de tallers i petites empreses, van proliferar també sectors industrials com el de la química, la manufactura del paper, les arts gràfiques, la indústria dels materials de construcció i el sector energètic.

Mentrestant, les diverses onades de creixement demogràfic plantejaven la qüestió de l'habitatge massiu. Abans que els poders públics s'hi enfrontessin amb la construcció de grans polígons d'habitatge, es van crear nombroses cooperatives obreres per a la promoció de conjunts residencials a preus assequibles.

4. DE LA DESLOCALITZACIÓ DE LA GRAN INDÚSTRIA AL 22@ 1965-2000

L'any 1965, la creació d'un extens polígon industrial en els terrenys del port franc va convèncer moltes

Interior d'una nau de la fàbrica Oliva Artés, 1930

DIAGONAL. ENTRE RUPTURES I CONTINUITATS.

Dibuixada per Ildefons Cerdà com una via transcendental al seu pla d'eixample, la Diagonal ha trigat gairebé cent cinquanta anys a allargar-se fins al mar. La trama urbana del Poblenou havia evolucionat amb una lògica pròpia i impedia la prolongació de l'avinguda en aquest sector de la ciutat. La definitiva obertura de la Diagonal de llevant, acompanyada d'un seguit de transformacions urbanístiques importants, va ser, per tant, un punt d'inflexió en la trajectòria del barri.

En resposta a l'intens debat ciutadà que va desencadenar aquesta iniciativa, es van introduir nous instruments normatius i de planejament. D'una banda, amb el pla 22@ s'intentava evitar una ruptura excessiva del teixit social i econòmic, propiciant continuïtat i renovació de la tradició productiva

Obres a l'àrea del Parc del Centre del Poblenou; en primer pla: les naus que pertanyien a la fàbrica Oliva Artés, 2007

empreses, fins aleshores ubicades al Poblenou, de traslladar-s'hi. En pocs anys, la Zona Franca va substituir el Poblenou com a principal concentració industrial de Catalunya. El procés de deslocalització va anar acompanyat de la proliferació d'activitats com el transport i l'emmagatzematge, i també dels primers intents de reconversió especulativa, com el Pla de la Ribera del 1965. Aquest va ser un projecte aprovat per l'ajuntament de Porciòles, però es va aturar davant de la ferma oposició de les associacions de veïns. El sector va començar a trans-

formar-se decididament amb la construcció de la Vila Olímpica i la remodelació del front litoral, iniciatives que van desencadenar la decisió d'obrir la Diagonal fins al mar, així com altres operacions de gran abast com Diagonal Mar i el Fòrum Universal de les Cultures. Finalment, l'any 2000 es va aprovar el projecte 22@, amb el canvi de qualificació urbanística d'unes dues-centes hectàrees de sòl del Poblenou i l'augment de l'edificabilitat per atreure noves activitats terciàries i tecnològiques i compatibilitzar-les amb el teixit industrial existent.

manca d'habitatge que el gran creixement demogràfic d'aquelles dècades posava de manifest.

La intersecció entre el carrer de Pere IV i l'avinguda és on els contrastos són més evidents, i on ha estat més problemàtic l'intent de conciliar els diversos valors en joc. La voluntat de reestructurar el sector al voltant de la Diagonal ha comportat el sacrifici, en aquest punt, de Pere IV, ara reduït a un camí que s'insinua per l'interior del Parc del Centre del Poblenou. Malgrat la desaparició d'un intricat teixit urbà fet de passatges, amb fàbriques i edificis d'habitatge, les reivindicacions ciutadanes van aconseguir la conservació de peces tan importants com Can Ricart i els tallers de mecànica Oliva Artés.

Contrast i contraposició corroboren els trets morfològics propis dels dos eixos de Pere IV i de Diagonal, que generen un contrapunt intens al voltant de la idea de patrimoni. Pere IV: eix vertebrador, resultat de l'evolució orgànica d'un tros de ciutat, document viu de la seva trajectòria històrica: el patrimoni que es fa paisatge urbà. Diagonal: eix de futur, de frontera i de ruptura, que ha d'afrontar, però, el repte de la incorporació d'elements existents i significatius: una renovació urbana en què ressonen els ecos patrimonials.

POBLENOU: EL MOTOR INDUSTRIAL DE BARCELONA

A partir del segle XVIII i fins l'actualitat, la història de la ciutat de Barcelona ha estat fortament lligada a la seva trajectòria industrial. La tradició artesanal, la prosperitat d'una agricultura que propiciava amplis beneficis comercials i les experiències de producció d'indianes del segle XVIII van ser les principals condicions favorables per a l'esclat a Catalunya de la Revolució Industrial, la qual, al llarg del segle XIX, va transformar profundament l'economia i la societat de moltes ciutats i regions europees.

Un condicionament decisiu per a la industrialització catalana va ser, però, la manca de recursos naturals com el carbó i el ferro. El port de Barcelona es va convertir així en la principal porta d'entrada de matèries primeres, i també de maquinària procedent sobretot d'Anglaterra. La proximitat al port va ser, per tant, un factor estratègic per a la implantació de les primeres fàbriques. Això, juntament amb la bona accessibilitat, l'àmplia disponibilitat de sòl urbanitzable i la presència de nombrosos prats d'indianes van fer del Poblenou una localització privilegiada per als nous establiments productius.

Sota l'impuls inicial del sector tèxtil, aquest barri de l'antic municipi de Sant Martí va plasmar la seva vocació industrial i es va convertir en pocs anys en una de les principals concentracions manufacture-res de Catalunya i Espanya, coneguda també com la "Manchester catalana". Amb el temps, el seu teixit productiu cada vegada més complex es va conjugar amb un teixit social ric i molt actiu. Els treballadors del Poblenou es van organitzar en associacions i cooperatives obreres, i van tenir un paper molt important en la consolidació dels moviments sindicals.

Tanmateix, al llarg de l'últim terç del segle XX, amb el tancament d'algunes empreses i la reubicació de moltes altres, el barri va perdre progressivament el protagonisme industrial, i diversos recintes fabrils van ser abandonats. Amb la millora de les connexions amb la ciutat van sorgir alguns intents de reconversió especulativa del sector, com el Pla de la Ribera de l'any 1965. Però va ser sobretot a partir dels Jocs Olímpics del 1992 que un seguit d'actuacions urbanístiques de gran envergadura (Vila Olímpica, Diagonal Mar, obertura de la Diagonal, Fòrum 2004, 22@) va transformar radicalment la fisonomia del barri. Una de les conseqüències va ser un canvi important en la organització productiva, impulsat per la voluntat de la metròpoli de crear un districte aglutinador d'activitats innovadores i tecnològicament avançades. Aquest canvi ha suposat també la introducció de noves formes urbanes i arquitectòniques, que han substituït en bona part el teixit industrial existent.

Malgrat la desaparició de moltes peces rellevants, encara es conserven avui importants signes de la trajectòria industrial del Poblenou, que modulen una vívida memòria col·lectiva i articulen un conjunt patrimonial de gran interès històric. Es tracta, de fet, d'un conjunt d'elements que, en la seva extensió temporal, espacial i tipològica, dóna fe de processos fonamentals en el desenvolupament de la Barcelona contemporània.

DEPÓSIT LEGAL: B-27511-2012

PERE IV. L'ESPINA DORSAL I FABRIL DEL POBLENOU.
Conegut també com la carretera de Mataró o de França, Pere IV ha estat durant molt de temps la principal via d'entrada i sortida de la ciutat en direcció a Mataró i Girona.

Projectada pels enginyers militars l'any 1763 seguint el traçat del primitiu Camí Ral, la carretera va començar a acollir en la segona meitat del segle XIX diverses fàbriques, i al llarg del segle XX es va consolidar com la principal artèria industrial de Barcelona.

En el punt de partida, a tocar de la via del tren, el paisatge de Pere IV està modulats per una

barreja entre petits tallers, edificis d'habitatges, naus industrials i magatzems ara convertits en locals d'oci, motiu pel qual s'ha guanyat el sobrenom de "triangulo golfo". Els passatges Iglésias i Trullàs palesen la morfologia primigènia de la urbanització d'aquest sector de la ciutat, amb un parcel·lari estructurat per l'eix de la carretera de Mataró. La part central de Pere IV, des del carrer de Badajoz i fins al carrer de Marià Aguiló (els "Quatre Cantons"), esdevé una mena de carrer gran del Poblenou. Abunden el comerç i els edificis d'habitatges, la majoria dels quals es van construir en el primer terç del segle XX. També es troben aquí algunes seus d'entitats socials i recreatives que van ser escenari

El carrer Pere IV a l'alçada del carrer Pallars. En primer pla, la casa Antònia Serra i Mas, obra del 1924 de l'arquitecte Ramon Puig i Gairalt; al fons, el perfil esvelt de l'hotel ME, dissenyat per Dominique Perrault i inaugurat l'any 2004.

El perfil de la nova Diagonal s'enfronta, a l'àrea del Parc del Centre, amb el patrimoni industrial de conjunts com Can Ricart, i amb cooperatives d'habitatge que han tingut un pes destacat en la trajectòria del barri.